

Mijo Lončarić
Zagreb
mijo.loncaric@gmail.com

OSVRT NA KAJKAVSKI I ŠTOKAVSKE GOVORE REKE KOD KOPRIVNICE

U Reki se govori kajkavski i štokavski, i to tri idioma: kajkavski (s dvije starije i jednom novijom varijantom) te dva štokavska. Većina Hrvata govori, odnosno govorila je kajkavski, a manji dio govori istočnobosanskim, ijekavsko-šćakavskim dijalektom. Srbi govore novoštokavskom (i)jekavštinom („novoštakavskom”), istočnohercegovačkim dijalektom. Kajkavski govor, koji je moj rodni idiom, istražio sam za *Hrvatski jezični atlas* (punkt 37a)¹. Iznosim pretpostavku o jeziku u Podravini prije migracija, govorim o nastanku sela te prikazujem glavne osobine govora. Osvrćem se i na susjedne govore.

A. Jezični odnosi u Podravini

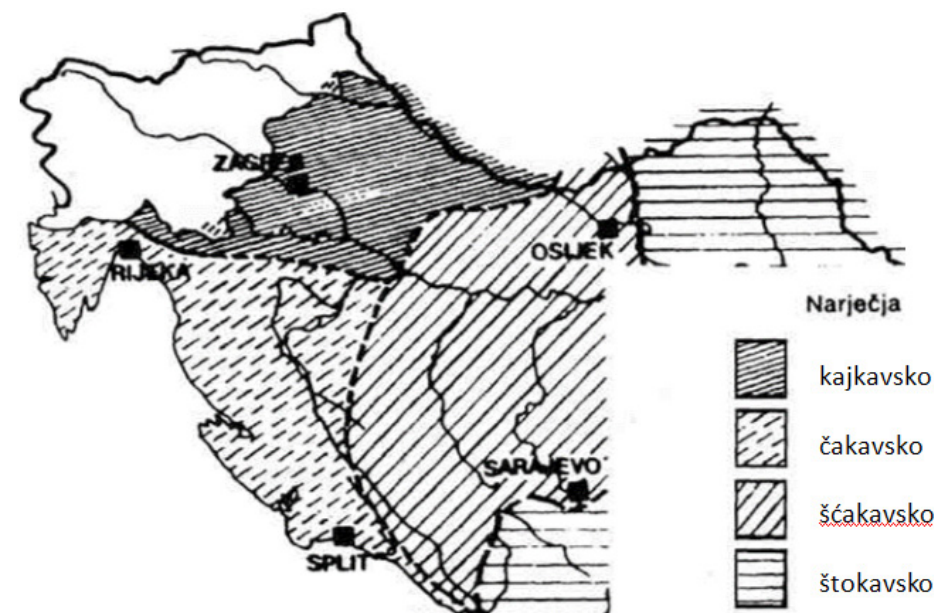
Važno je pitanje kakvi su odnosi, stanje, bili sjeverno od Podravine prije dolaska Mađara krajem 9. st., koji su prekinuli slavenski jezični kontinuum u Panoniji, gdje je razgraničenje bilo između zapadnoslavenske i južnoslavenske skupine. Gdje je bila granica kajkavštine, jer od 11. st. možemo već govoriti o kajkavštini kao posebnoj južnoslavenskoj jezičnoj jedinici, a u 12. st. već su u osnovi formirana naša narječja? Mogu li se u Podravini odrediti rasprostiranja i manjih jedinica od narječja – dijalekata – u predmigracijsko vrijeme, jer u 14.

¹ Ovaj je rad sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom [8706]. Tekst je pripremljen uz pomoć sustava za korištenje znakova ZRCola (<http://zrcola.zrc-sazu.si>) koji je u Znanstvenoistraživačkom centru SAZU u Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvio Petar Weiss.

st. imamo u osnovi formirane već sve hrvatske, kao i druge srednjojužnoslavenske dijalekte koji i danas postoje (Ivić 1958: 61 ff, Lončarić 1990.)

Nakon dolaska Južnih Slavena stvoren je u Panoniji neprekinut slavenski jezični kontinuum. U njemu nije bilo izrazitih granica između Južnih i Zapadnih Slavena, a prekidaju ga svojim dolaskom Mađari. Kakav je bio jezik na području današnje Mađarske, tj. je li bio južnoslavenski ili zapadnoslavenski? Jezični dokazi govore u prilog južne hipoteze, točnije da je najveći dio toga područja bio južnoslavenski, a samo manji sjeverni, zapadnoslavenski. Posebno mjesto zauzimaju srednjoslovački govori, koje karakteriziraju znatne južnoslavenske crte (Krajčović 1974: 21 ff). Zbog suživota Mađara i Slavena u istoj državi došlo je do uzajamne interferencije, utjecaja jednog jezika na drugi; mađarski je jezik preuzeo riječi za neke osnovne pojmove svakodnevnoga života (stol, prozor, dani u tjednu itd.).

Kakva je južnoslavenska jedinica, idiom, u to vrijeme bila na našem području? Bila je to prakajkavština, ona je u Podravini autohtona. Kada se može govoriti o kajkavštini kao posebnoj jezičnoj jedinici? Prije dolaska Mađara govori se o zapadnoslavenskoj i južnoslavenskoj skupini jezika, o južnoslavenskom prajezičju. Može se govoriti o dva južnoslavenska prajezička: istočnom – iz kojega se razvijaju bugarski i makedonski jezik, te o zapadnom – iz kojeg su se razvili srednjojužnoslavenski jezici (hrvatski, srpski, bošnjački i crnogorski jezik) te slovenski jezik. U 10. st. odvijaju se veoma važne promjene u slavenskim jezicima, pa tako i u zapadnom južnoslavenskom prajezičju. Tada se odvaja slovenski jezik svojim specifičnim razvojem od ostaloga dijela južnoslavenskog zapada, upravo od srednjojužnoslavenskoga prajezička. Međutim, veoma je važno da se približno oko toga vremena izdvaja i kajkavština kao posebna jedinica u hrvatskom jeziku i srednjojužnoslavenskom dijasistemu. Ona se svojim specifičnim razvojem, upravo svojom osnovnom akcentuacijom, odvaja od zapadne štokavštine i šćakavštine te čakavštine. Zapadna štokavština, koje su stariji oblici sačuvani u staroštokavskim slavonskim govorima te u istočnobosanskom ijekavsko-šćakavskom dijalektu, bila je jedna od pet pretpostavljenih (pra)jedinica srednjojužnoslavenskoga dijasistema. (Brozović 1963: 45 ff). U razvoju je do velikih migracija od 16. st. stajala između čakavštine i kajkavštine na jednoj strani, te istočne štokavštine na drugoj strani. Prodiranjem istočne štokavštine, s novoštokavskim razvojem, na područje zapadne štokavštine, dvije se štokavštine približavaju i razvojem jedna drugoj, tako da tu imamo rjeđi primjer razvoja – konvergentan, a ne divergentan.



Vjerojatan predmigracijski raspored narječja
(Lončarić 1988: 95).

Može li se govoriti o granici između kajkavštine i zapadne šćakavštine? O tome se zaključuje na temelju zapisanih imena mjesta. Nakon njihove analize, zaključio sam da je kajkavština, odnosno razvoj u kajkavskom smjeru na jugu Slavonije, u Posavini i u slavonskom središnjem dijelu, sigurno dosežao do Požeškoga gorja. Za slavonsku Podravinu valja pretpostaviti da je kajkavština na istok sezala najmanje do kraja oko Podravske Slatine (Pavičić 1953: 168 ff).

Granice u nekom jeziku, njegovu jezičnom kontinuitetu, nisu oštre, skokovite, osim ako ne postoje i velike prirodne granice, barijere (more, veće jezero, neprohodne planine i sl.). Kako toga u Podravini, osim Drave, nema, a takvom se jačom prirodnom granicom može smatrati Požeško gorje, na slavonskom sjeveru kajkavsko-štokavska granica nije mogla biti jače izražena. Treba pretpostaviti da nakon područja za koje sigurno možemo tvrditi da je bilo kajkavsko, nije bilo odmah posve nešto drugo, drukčije. Iza kajkavskoga područja dolazio je prostor koji su zauzimali prijelazni kajkavsko-zapadnoštokavski (šćakavski) govori, koji su na zapadu, bliže kajkavštini, bili više kajkavski, a dalje na istok sve manje kajkavski, a sve više zapadnoštokavski, šćakavski.

Katkad se jezične granice poklapaju i s političkim granicama. Poklapa se navedena jezična kajkavska granica u Slavoniji s granicom srednjovjekovne

političke organizacije, prema karti N. Klaić (Klaić 1971), odnosno s kasnijom granicom Zagrebačke biskupije i Križevačke županije. U Podravini (u užem smislu) veoma je zanimljivo još jedno poklapanje političke i jezične granice. U Podravini od Koprivnice do Kalinovca i Ferdinandovca te između Drave i Bilogore prostiru se govori s jedinstvenom akcentuacijom u slavenskom svijetu. To je akcentuacija u kojoj mogu biti naglašena samo posljednja dva sloga (naglasne) riječi, npr. *lastavica*, *lastavicē*² (Ivšić 1936). Područje njezina prostiranja, narušeno migracijama za turskog prodora, poklapa se uglavnom s prostiranjem stare komarničke županije, odnosno s kasnijim vlastelinstvima (đurđevačkim i dr.), koji su je naslijedili (Lončarić 1978).

Kajkavsko narječje na istoku i jugoistoku prelazi u štokavštinu, na jugozapadu u čakavštinu, a na zapadu graniči sa slovenskim jezikom.

U koprivničkoj Podravini prolazi najvažnija granica u kajkavskom dijasi-stemu, i to od Drave, sjeverno od Koprivnice, preko samoga grada na Kalnik, a otuda dalje prema Medvednici, do rijeke Zeline; Zelinom skreće na jug, do utoka te rijeke u Lonju, odnosno do Ivanić-Grada, a zatim dalje na istok, na Moslavačku goru (Ivšić 1936). U Podravini sjeverno i zapadno od te crte prostiru se tzv. konzervativni kajkavski govori, koji najbolje čuvaju starinu u akcentuaciji. Na istoku, točnije na sjeveroistoku kajkavskoga područja, nalaze se njezini revolucionarni govori s obzirom na naglasak, upravo dvije takve skupine govora. Jednu skupinu (nazvao sam ju podravskim dijalektom) čine spominjani govori s ograničenim mjestom naglasaka na posljednja dva sloga riječi. Druga je, mnogo veća skupina, koja zauzima najveći dio sjeveroistočne kajkavštine, skupina također s vrlo važnom osobinom u slavenskim jezicima (osobinom koja je vrlo slična crti koju nalazimo u litavskom jeziku), a to je unakrsna metatonija, promjena tona (uzlazno – silazno), i to cirkumfleksa (dugosilazni naglasak) i akuta (dugouzlazni naglasak), npr. *mēso* > *měso*, *sūša* > *sûša*. U tome je specifičan rečki kajkavski govor.

Nove dijalektne granice uvjetovane su iseljavanjem starosjedilačkoga stanovništva za turskog prodiranja polovicom 16. st. i doseljavanjem novoga stanovništva s jugoistoka Bosne (ijekavsko-šćakavski govori kod Virovitice i u Reki, ikavsko-jekavski govor Virovitice) i istočne Hercegovine (većina novoštokavskih govora). Dalje, nakon odlaska Turaka (kraj 17. st.) naseljavanje je iz suprotnoga smjera, tj. sa zapada dolaze kajkavci, među kojima ima sigurno i

² Služim se transkripcijom prihvaćenom za *Hrvatski jezični atlas*, tj. hrvatskom tradicionalnom dijalektološkom transkripcijom, a gdje ona nije dovoljno dobra (npr. znak za naglasak gdje nema opreke po modulaciji, tonu) uzeta su rješenja iz API-ja (međunarodne fonetske transkripcije).

potomaka prije iseljenoga stanovništva. Miješanjem raznih kajkavskih govornih tipova međusobno i sa štokavskim govorima nastaju novi govorni tipovi. Vojna krajina nije značajnije utjecala na jezične granice. Današnje stanje vidi na dijelu mape *Karta sjeveroistočnih kajkavskih govora* (Lončarić 1981).

Gradski govor

Gradski govor Koprivnice formirao se kao interdijalekt, rezultanta različitih dijalekata svoje okolice – triju kajkavskih i novoštokavskoga, s jedne strane, te pod utjecajem književnoga jezika. Utjecaj kajkavskoga književnog jezika bio je sigurno veoma jak, jer je i on bio dobrim dijelom po svojoj strukturi i leksiku rezultanta više kajkavskih tipova, dijalekata. Novi književni jezik nakon 1835. bio je drugoga tipa (Lončarić 2009).

Danas u Koprivnici, kao i obično u gradovima, treba razlikovati dva sredstva, dva idioma općegradske komunikacije. Jedno je koprivnička varijanta kolokvijalnoga, razgovornoga stila hrvatskoga književnog jezika, koja je podtip zagrebačke varijante, kao što su to i križevačka, varaždinska i krapinska varijanta. Drugo je koprivnički kajkavski koine, interdijalekt, koprivnička kajkavština. Može se govoriti o još jednom idiomu slične funkcije, a to je koprivnička štokavština, koju ne smijemo brkati s koprivničkom podvarijantom kolokvijalnoga, govornoga stila književnoga jezika, iako mu je bliska. To je slično, u manjem obimu, zagrebačkoj situaciji, gdje također imamo, uz idiom kolokvijalnoga stila, i zagrebačku štokavštinu. Koprivničkom štokavštinom, kao i zagrebačkom, govore građani kojima je materinski idiom štokavština, u Koprivnici upravo novoštokavština.

B. Rečki govori

U Reki tri su vrste govora – kajkavski, s tri varijante, i dva štokavska. Većina Hrvata govori ili je govorila kajkavski, a manji dio govorio je istočnobosanskim ijekavsko-šćakavskim, kao dosta sela oko Virovitice, porijeklom iz istočne Bosne. Srbi govore novoštokavskom ijekavštinom (moglo bi se reći i novoštakavskom, jer je zamjenica *šta*), istočnohercegovačkim dijalektom. Za osnovni kajkavski govor Reke uzimam govor koji se govorio u mojem djetinjstvu, prije 60-70 godina, kada je selo bilo selo i kada je mjesni govor bio glavno sredstvo društvene komunikacije, prije velikih civilizacijskih promjena nakon II. svjetskoga rata. I tu već moramo utvrditi da su i tada postojala u selu dva tipa kajkavštine, jedan u Staroj, drugi u Novoj Reki. Koje je porijeklo kajkavštine u Reki i kakav je njezin razvoj? (Lončarić 1996)

Dok za štokavske idiome nije teško odrediti porijeklo i razvoj, za kajkavski to nije tako jednostavno. I danas je dosta komplicirano utvrditi govor sela, i to zato jer se osnovni govor mijenja pod utjecajem književnoga jezika, školovanjem, radom izvan mjesta, agresijom javnih medija, blizinom grada, s jedne strane, te doseljavanjem novih kajkavaca iz različitih područja, tako iz Zagorja, kalničkoga prigorja i dr. Jezik se mijenjao više u jednom desetljeću nego prije u jednom stoljeću. Posebno se razvio govor na Rečkom polju.

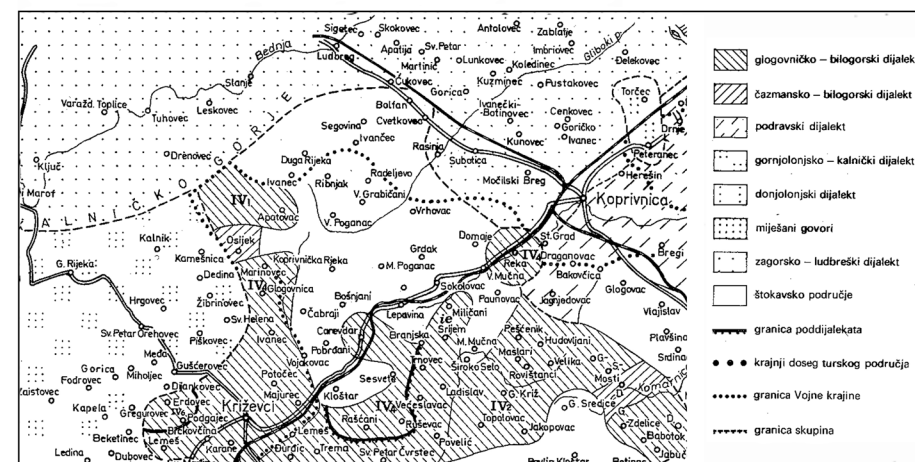
Selo je nastalo relativno kasno, vjerojatno u drugoj polovici 16., najkasnije u prvoj polovici 17. stoljeća. Prvi put se Reka spominje u kanonskoj vizitaciji Komarničkog arhidakonata (sjedište u Komarnici, danas Novigrad Podravski) za 1671. godinu. Koja su sela postojala u njezinoj blizini, prije dolaska štokavaca, od 16. st.? Područje je pripadalo koprivničkom vlastelinstvu, koje je u 14. st. bilo dio kotara Komarnica. Južno od njega bila je (mala) županija Rovišće. Kasnije je na sjeveru od Reke bilo rasinjsko vlastelinstvo; granica je vjerojatno išla šumom po Dugom brdu. Južno je bilo đurđevačko vlastelinstvo, a na zapadu je kalnički kotar.

Ako idemo od juga, sela su bila: Jagnjedovec (i danas); Kameno (danas postoji Kamenica, malo selo); istočno od Reke je Podkamenno (danas Stari grad); Pribislavec (između Podkamenno i Koprivnice, danas ga nema). Na sjeveru su bile *Kochane* (vjerojatno danas područje Kučine); Mučna (danas Rečko domaće), a istočno od nje, prema Koprivnici, Kaznetine. Zapadno su bila sela Bankovec, Hermanovec Presečno (nisu točno locirana, danas ne postoje, tu su sada sela Velika Mučna, Grdak, Sokolovac (prije Kukavica.) Na Bilogori, južno i jugozapadno područje pripadalo je topolovečkom vlastelinstvu.

Imanje *Powsahegh* – *Povšaheđ* (zapisano i kao *Posahegh* i *Posahecz*, u prijevodu: *Povšin brijeg* ili *Povšino brdo*) spominje se na izmaku srednjeg vijeka. Imanje je zapisivano nakon Glogovnice, Gragene, a prije Sesveta, Gornje Blizne (*Bliznafew*). Vjerojatno je posjed bio na prostoru današnjih sela Mali Poganac, Botinovac, Mali Grabičani, Prnjavor i Grdak te na sjeveru međašio s imanjem Herbortija na potoku Gliboki (Rasinja) (Pavleš 2001).

Toponim *Bradna* sačuvan je u imenima sela Mala i Velika Branjska. Ime sela Ladislav nastalo je po nestaloj crkvi Svetog Ladislava. Imanje Bradna pružalo se od Male preko Velike Branjske do spomenutog sela Ladislav. Budući da je imalo priličan broj poreznih dimova, može se također pretpostaviti da je zahvaćalo i prostore današnjih sela Miličani i Srijem, dok je dalje na istok vjerojatno međašilo s rovišćanskim vlastelinstvom. Na sjeveru je imanje dolazilo blizu potoka Koprivnice, a na zapadu do Velikih Sesveta (posjed *Bliznafew*)

KARTA SJEVEROISTOČNIH KAJKAVSKIH GOVORA



i Većeslavca, koji su u srednjem vijeku bili posebni posjedi. Imanje *Bliznafew* (zapisivan i kao *Byznafew* i *Blyzafew*) ili Gornja Blizna pružalo se na području Velikih Sesveta i na sjeveru dodirivalo potok Koprivnicu kod Lepavine. Dio posjeda se najvjerojatnije nazivao i Sesvete po titularu župne crkve.

Može se pretpostaviti da je Reka komunicirala s obližnjim selima na koprivničkom vlastelinstvu, zatim s najbližima na zapadu, na posjedu *Powsahegh*, gdje su danas sela Mali Poganac, Botinovac, Mali Grabičani, Prnjavor i Grdak i zatim s posjeda Bradna. Važna su mjesta, zbog veličine, Podkamenno (75 dimova), Kameno (8) – na istoku, te Mučna (14) i Kaznetine (8) – na sjeveru; slijedi *Powsahegh* (nema podataka o veličini).

Može se pretpostaviti da su ta sela prije migracija imala više-manje isti govor. Sudeći po današnjem stanju, i sela na Bilogori imala su sličan govor. Reke još nije bilo.

Novopridošli štokavci naseljuju se u stara mjesta, tako u Mučnu i posjed *Powsahegh*. Kada u 17. st. počinje seljenje na važnije prometnice i nastaje Reka (najprije Stara), većinom od stanovništva Mučne i okolice, dolaze i kajkavci i štokavci (Hrvati i Srbi). Kajkavci donose svoj stari idiom, ali su već stoljeće prije živjeli sa štokavcima, tako da je dolazilo do interferencije, utjecaja novoštokavštine, koja se nastavlja na novom mjestu, i bila je znatno jaka. Ona je olakšana time što je i dio katolika novoštokavaca (istočnobosanski ijekavsko-šćakavski dijalekt).

I. Štokavski govori

Prva skupina doseljenika uskoka došla je na Bilogoru 1540. god., i to iz Kranjske i Žumberka, pa je teže odrediti otkuda zapravo potječu. Dvije godine kasnije nalazimo uskoke u današnjem Virju, Strezi (Pavlin Kloštru), a 1544. godine ima ih u Ivaniću, Gradecu, Ludbregu, Križevcima, Topolovcu i Koprivnici, gdje danas nema starih štokavaca. Doseljenici se nazivaju *Vlasi – Walachen*. Velik dio potomaka toga stanovništva jesu Hrvati, naročito u bjelovarskom kraju, koji sebe nazivaju *šokcima* (Porijeklo naziva *šokac* || *šokec*, *šokci* još nije razjašnjeno. Rem 1993).

Na istoku novoštokavskoga ijekavskoga područja, kao i istočno od Nerevte, otkuda stanovništvo potječe, ima i danas Hrvata katolika koji su novoštokavci ijekavci. Zanimljivo je da pravi Podravci, između Bilogore i Drave, nazivaju i danas Bilogorce, bez obzira jesu li Srbi ili Hrvati, pa čak ako i nisu štokavci – *Vlaji*.

Veliku većinu mjesta na tom području koja danas postoje nalazimo na početku 18. st. U popisima susrećemo i neka mjesta koja sada ne postoje. Sela su okupljena u vojvodstva. Obično u neko vojvodstvo ulaze sela koja međusobno graniče, ali ima vojvodstava neobična sastava. Tako su vojvodstvo *Bansona* činila sela koja su veoma udaljena jedno od drugoga: Rovište, između Bjelovara i Križevaca, Šandrovec, između Bjelovara i Novigrada Podravskoga, i Miličani, između Koprivnice i Križevaca. Rovište je štokavsko, a Miličani i Šandrovec imaju kajkavske govore koji se dosta razlikuju međusobno. Broj sela u vojvodstvima kreće se obično oko deset. Naravno, i u novim kapetanijama dolaze skupa štokavska i kajkavska, i to raznorodna kajkavska mjesta.

Područje je štokavštine na kalničko-bilogorskom zemljištu dviju vrsta. Jedno je nastavak kompaktne štokavske cjeline iz Slavonije, koja kao poluotok seže jednim svojim krakom na sjeveru na dvadesetak kilometara od Koprivnice, a na zapadu petnaestak km od Vrbovca. Drugo su dva otoka, jedan veći između Koprivnice, Križevaca i Ludbrega, drugi manji, između Koprivnice i Novigrada, te nekoliko otočića od po jednoga sela, odnosno zaseoka. Manji štokavski otok obuhvaća sela Javorovac, Srdinac, Plavšinar, Delove i Jeduševac (zadnja dva sela većinom kajkavska), Vlajslav, Glogovac, Borovljane i Gornju Bakovčicu (Drugu i Treću).

U većem otoku počevši s istoka, od Koprivnice, prvo je selo Reka (i kajkavski), zatim Velika Mučna, Sokolovac i Lepavina. Na bilogorskom su području Široko Selo, Mala Mučna, Srijem (i kajkavski), Paunovac (Panovljani), Mala

Branjska, Sesvete (Male), Vojakovački Kloštar. Na kalničkom području ova sela graniče s kajkavskim selima: Bošnjani, Vojakovac, Ivanec, Čabraji, Koprivnička Rijeka (Rečica), Veliki Poganac, Duga Rijeka, Segovina te Čukovec i Bolfan, u kojima se govori i kajkavski.

Naseljavanje pustoga zemljišta počelo je nakon oslobođenja Slavonije, krajem sedamnaestoga stoljeća. Posljedica je naseljavanja sa zapada na istok u postepenom redu bila i ta da su istočnija sela dobivala nove koloniste i iz zapadnijih već nastanjenih mjesta. Potomci su doseljenika u Reku kajkavci i štokavci, a u Mučni samo štokavci. Staro napušteno zemljište naziva se Rečko domaje. S obzirom na količinu kajkavskoga utjecaja, moglo bi se govoriti o četiri, odnosno pet stupnjeva i o toliko skupina govora (Lončarić 2007).

Uz prikaz štokavštine u Reki, osvrćem se nešto i na novoštokavštinu okolnoga područja u Koprivničko-križevačkoj županiji, nekadašnjem Varaždinskom generalatu u Vojnoj krajini, kako bi se vidio položaj rečkih štokavaca među ostalim štokavskim govorima (Kašić 1963).

1. Fonologija

a) Naglasni sustav

U većini govora naglasni je sustav u osnovi jednak, postoje manje razlike između njih. Ti govori imaju četveroakcenatsku novoštokavsku akcentuaciju, sa specifičnom podjelom naglasaka na slogovima riječi. Oni imaju dva kratka akcenta, koji se kao i dugi razlikuju po modulaciji, kretanju tona (uzlazno – silazno). Dakle, dva su kratka i dva duga naglasaka, dva uzlazna i dva silazna (kao u književnom jeziku): kratkosilazni (´´), kratkouzlazni (´˘), dugosilazni (˘˘) i dugouzlazni (˘´). Specifična je raspodjela naglasaka u tome što svi naglasci mogu stajati na svakom slogu riječi (obično uzlazni naglasci ne dolaze u zadnjem (i jedinom) slogu, a u našim govorima tu dolaze i kratki i dugi uzlazni naglasci). Silazni naglasci u zadnjem slogu rjeđi su nego uzlazni (dolaze većinom u stranim i ekspresivnim riječima). Sustavi pojedinih govora razlikuju se posebno po nenaglašenoj, zanaglasnoj duljini. Jedni govori imaju nenaglašenu duljinu u svim položajima, i u zadnjem otvorenom slogu. Nenaglašenu duljinu nemaju Hrvati i dio Srba u Reki i nekim drugim mjestima, što je kajkavski utjecaj. Uz te akcente prozodemi su još kratak i dug nenaglašeni slog. To odgovara inventaru standardnoga jezika.

Inventar naglasaka

| | silazni | uzlazni |
|--------|---------|---------|
| kratki | ˘ | ˙ |
| dugi | ˘˘ | ˙˙ |

Primjeri s minimalnim parovima, koji pokazuju fonologičnost prozodijskih obilježja potvrđeni u Reki, u kajkavskom i štokavskim govorima, a tako je i u drugim štokavskim i nekim kajkavskim govorima:

sèla ‘sjela’ – *sèla* G jd. od *sèlo*
kûma G jd. od *kûm* – *kûma* N jd. ‘kuma’; *pêta* broj – *péta* N jd. ‘peta’
vôz ‘kola’ – *vôs* (*se*) imp. od *vôzit* ‘vozi (*se*)’,
nôs (organ) – *nôs* imp. od *nôsît* ‘nosi’
ròdi 3. jd. od ‘roditi’ – *ródi* D jd. od ‘roda’; *bòst* inf., *bòd* imp.
rôd ‘rod’ – *ròd* imp. od *ròdit* ‘rodi’
donès ‘donesi’ *kûp*, *stâr* imp., *čûp*; *brât* N jd. ‘brat’ i inf. ‘brati’, *pêko* ‘pekao’
mlâda ‘nevjesta’ – *mlâda* pridj.
podiel ‘podijeli’, *podiel̃t* ‘podijeliti’
preslôšt inf., *preslôž* imp. ‘presložiti’; *povúć*, *povúć*, *vúkla*
zamâsla, *preslâtka*, *rešêta*; *stalâža*, *okrúgo*.

Dugosilazni naglasak rijedak je u sredini riječi, npr. *obiédovat*, *prejâko*, *rafangiêrač*. Na zadnjem slogu dugosilazni je naglasak običniji, a može stajati i kratkosilazni, npr. *veterinâr*, *živinâr*, *preskûp*; *preslâb*, *zafrkânt*, *komandânt*, *reštânt*.

Dublete. Pojedine se riječi, odnosno pojedini oblici, pojavljuju s dva naglasaka, postoje naglasne dublete, npr. *gòri* || *góri* 3. jd. od *góret* || *gòret* ‘gorjeti’, *rûbača* || *rûbača*, *pònáva* – *poňáva*, *òtava* – *otáva*.

Važno je pitanje jesu li novoštokavski uzlazni naglasci jednosložni ili dvosložni. Moguće je i jedno i drugo u različitim govorima. I sâm sam kod govornika različitih novoštokavskih govora imao prilike ustvrditi najmanje dva izvora uzlaznih naglasaka, jedan „jednosložan” i jedan „dvosložan”, ali i treći.

Naveo bih još jednu činjenicu koja gotovo da je bila nepoznata a nikako nije bila uključena u raspravu o prirodi naglasaka. Riječ je o tome da u jednom dijelu novoštokavskih govora uzlazni naglasci mogu stajati i na zadnjem i na jedinom slogu (Ivšić: u Slavoniji i Dalmaciji, kod Bjelovara, a meni je poznata iz virovitičkog, koprivničkog i križevačkog područja). Jasno je da u tim govorima uzlazni naglasci ne mogu biti dvosložni jer kada su ti naglasci u zadnjem, odnosno jedinom slogu – drugoga sloga nema. A nije vjerojatno da se uzlazni naglasci u nezadnjem slogu izgovaraju bitno drukčije. Može se tome staviti prigovor da to nije tako u standardnom jeziku, što je istina samo za birani jezik, dok u razgovornom stilu dolazi.

Glagolske i zamjeničke klitike, riječi bez svojega naglasaka – nenaglasnice mogu biti enklitike, zanaglasnice, i proklitike, prednaglasnice. Prijedlozi i veznici samo su prednaglasnice. Prenošenje naglasaka na proklitiku, prednaglasnicu nije rijetko. Na glagolske i zamjeničke proklitike ne prelazi naglasak s riječi na koju se naslanjaju. Preneseni naglasak ima i jednu od dviju modulacija tona, uzlaznu ili silaznu, kao i u književnom jeziku.

Zamjeničke klitike: *pòslo-te* štok. || *pòslal-te* kajk. – *te-pòslo* || *te-pòslal*, *pòjo-ga* || *pòjel-ga* – *ga-pòjo* || *ga-pòjel*. Prijedlozi uz naglašene oblike tih zamjenica sa silaznim naglascima dobivaju kratkosilazni naglasak (uz dubletu bez prijelaza): *bèz-nî*, *zà-nas*, *prèd-nèga* uz *bez-nî*, *pred-nâs*, *pred-nèga*. U svezi s kraćim, nenaglašenim oblicima ličnih zamjenica za akuzativ, prijedlozi imaju dugouzlazni naglasak (kao i u standardnom jeziku): *zá-me*; *préd-nu*. Glagolske klitike: *dòšo-sam* štok. || *dòšel-sem* kajk. – *sam-dòšo* || *sem-dòšel*; *viđjeli-ga* || *viđli-ga* – *ga-viđjeli* || *ga-viđli*. U glagola silazni naglasci s prvoga sloga prelaze na negaciju, npr. *nè-vidim*, kao *prè-vidim* – *vidim*, *nè-kopam* kao *zâkopam* – *kopam*, ali *zamâstil*. Naglasak je na negaciji uzlazan. Posebnosti: *nè-damo* – *dâmo*, *nè-smeimo* – *smeïmo*; *nè-bumo* – *bûmo*, *nè-znamo* – *znâmo*.

S ostalih vrsta riječi naglasak se redovno ne prenosi, npr. *za-krâvu*, *na-ògradu* (ali *Pòdograda*, ime polja, rudine), *za-mârvu*, *od-stârca*. U nekim primjerima imamo prenošenje, i to dvovrsno. U jednim slučajevima proklitike dobivaju kratkouzlazni naglasak, kao i pri pomicanju naglasaka u okviru riječi (*Pòdograda*): *pòd-stol* – *pod-stòl*, *nà-dvor* uz *na-dvôr*, *nà-letò* – *na-lètò*; samo je *nà-pašu*. U drugim (kada silazni naglasak riječi odgovara starom silaznom naglasku) na prednaglasnici je kratkosilazni akcent.

S obzirom na dijakroniju, na porijeklo naglasaka u pojedinim kategorijama riječi, oblicima, odnosno s obzirom na raspodjelu, karakteristično je nekoliko kategorija, npr. infinitivni likovi tipa *dóć*, *nác*, *pèć*.

b) Vokalizam

Svi su govori ijekavski. Nije svuda jasno je li riječ o peteročlanom vokalizmu (*i, e, a, o, u*), gdje na mjestu dugoga jata imamo tzv. dvosložnu zamjenu /*ije/*, ili imamo šesteročlani vokalizam, gdje je šesti vokalski fonem bio dvoglas /*ie/* na mjestu dugoga jata. Susreće se i jedan i drugi izgovor, i to kod istih informanata, npr. *diéte* || *dijéte*, *siéno* || *sijéno*, *biéla* || *bijéla*. U kratkim slogovima na mjestu kratkoga jata redovno dolazi *je*, npr. *djèteta*, *vjèncić*, *bjelina*, s malo izuzetaka. Prema sekundarnom dugom jatu u sufiksu dolazi *ije*||*ie*, npr. *tòčier* || *tòčijer* ‘lijevak’. Ispred *j* te *o* dobiveno je *i*, npr. *grìjat*, *pòndiljak*, *grì(j)*, *grì(j)òta* (sa starijom zamjenom spiranta *x*). Govori se *jèo* || *ìjo*, *sjèo* || *sìjo*, *srèo* || *srìjo*.

U nekim kategorijama došlo je do ispadanja zanaglasnih, starih kratkih vokala *i*, rjeđe *u*, različito u pojedinim govorima. Deset je kategorija u kojima ispada *i*, npr. množinski padeži na *-ima* (*kòlma* || *kòlima*, *vràtma* || *vràtima*, *foringášma* || *foringášima*), u pridjevu radnom (*kúpla*, *kúplo*, *kúpli*, prema *kúpil*), u tvorbenim sufiksima *-ina*, *-ica*, *-ić* (*gòdna*, *kràvca*, *gràpca* ‘grabića’) te uopće u višesložnih riječi (*jàpka* /< *jàbuka*/, *zòpka* /< *zòbuka*/). Rjeđe je otpadanje nastavka *-i* za N mn. m. roda u imenica i pridjevu radnom, npr. prema *selják(-s)* *pjèval* dolazi i *seljáci(-su)* *pjèvali*. Najviše kategorija obuhvaćeno ispadanjem je u potkalničkim govorima. Manje ga je u govoru Hrvata štokavaca.

Sažimanjem skupa *ao* dobiveno je *o*, npr. *rèko*, *plàko*, *sónce* ‘saonice’, ali glagoli II. vrste (književno sa *nu*) imaju u infinitivu sufiks sa *i*, npr. *dignit*, *màknit*, prema ‘dignuti, maknuti’. Kajkavski govori sa štokavskim utjecajem imaju tako, u Reki i drugdje. Redovno je *èdan* ‘jedan’, *èsam* ‘jesam’ itd., ispred *e* nema *j*.

Zijev se većinom uklanja, i to sa *v*, npr. *òtevo*, *čùvo*, *žèvo*, *pòčevo*, *ìzuvo*. Sa *j*, *v* uklanja se zijev na mjestu staroga spiranta *x*, ono je zamijenjeno većinom sa *v*, npr. *ùvo*, *bùva*, *òčuv*, a *j* dolazi uz prednje vokale, npr. *màčija*, *grijòta*, *grì(j)*. U *snàja*, uz *snà*, i *òraj* tako je zbog staroga poluglasa, što znači da je nestanak *x* vrlo stara pojava, da nestaje prije prijelaza poluglasa u *a*.

c) Konsonantizam

Većina govora ima dva para palatalnih afrikata: *č – ć*, *ž – žj*, odnosno *č – žj*, *ć – žj*, i jednu nepalatalnu (*c*). Svi srpski govori na kalničko-bilogorskom području imaju tako, kao i većina hrvatskih štokavskih govora. Hrvati u Križevačkom Ivancu, Žabnu, na bjelovarskom području imaju samo jedan par palatalnih afrikata, srednje (*č – žj*), a neki imaju i par nepalatalnih: *c – ž* (*dz*), što je kajkavski

utjecaj. U Reki štokavci imaju *ž*, npr. *bèžga*, *bèžgovna*; riječ *zòpka*, *zòbuka* postoji pasivno u starijih ljudi.

Spirant *x* dolazi samo u onih govora koji su pod utjecajem kajkavskoga. U nekim se govorima uz slogotvorno *r* pojavilo i slogotvorno *n*, npr. *dìgnt*, *kàpnt*. Konsonantizam ovih govora ima duge suglasnike, koji su nastali otpadanjem samoglasnika, npr. *slànna* (< *slànina*), *mòlla* (< *mòlila*), (*mòram*) *plàtt* (uz *plàtit*) inf., prema (*dàj*) *plàt* imperativ. Mogu se smatrati dvostrukim suglasnicima, kao dva ista suglasnika, tako ih pišem.

Negdje je ukinuta opreka između mekoga i tvrdog laterala: *l = l*, ispred visokih, prednjih samoglasnika dolazi samo meki, kao i u susjednim kajkavskim govorima, npr. *mòlim* (< *mòlim*), (*òne su*) *zèle zèle* ‘uzele zelje’.

Izostaju rezultati sibilizacije, II. palatalizacije u imenica, tj. generalizirana je ista osnova riječi u padežima, nema zamjene u osnovi (*k* || *c*, *g* || *z*, *x* || *s*) npr. *čvárki*, *rúk(i)*, *nòg(i)*, a ne *čvárci*, *ruci*, *nozi*.

Najnovije jotovanje je ograničeno. Dosljedno su jotirani samo *n*, *t*, npr. *gràne* ‘granje’, *prúće*, a drugi suglasnici u nekoliko riječi. Redovno je *žèd* (< *djed*), *žè* (< /*g/dje*), *nèžeļa* (književno pismo: *ded*, *de*, *neđelja*). Ima dubleta, npr. *čèrat*, *požúčet*; *sùtra*; *čèta* ‘cvjeta’, *čèdlo* ‘cjedilo’. Svuda je *nètjak*, odnosno *mètjak* (u potkalničkom kraju). Negdje je ispalo *v*: *jèverca* (M. Pogonac), *sjèdok* (Sokolovac). Svuda je *crèšna*, ako nije preuzet kajkavski oblik kao *čeréšna* u Ivancu. U Osijeku Vojakovačkom jest *bàuk* za ‘pauk’. U šćakavskom govoru samo je *nàmješćen*, *púšcat*, *ògñišće*, a u „štakavskom” i *nàmješten*, *púštat*, *ògñište*. Redovno je *òčla* ‘otišla’. Krajnje *l* prešlo je u *o*, uz odstupanja; dolazi *stòl*, *vòl* – *stò*, *vò*; *kìsel*, *dèbel*, *vèsel*. U pridjevu radnom, m. jd., također je bilo tako, ali je to *o* uz neke vokale dalo sažeto dugo *o*, koje je u nenaglašenom položaju skraćeno: *bìo*; *vòzjo*, *lètjo*; *dò*, *stò*; *rèko*, *nàšo*, *kòpo*. Obično je zamjenica *kò*, negdje, *tkò*, a redovno *nètko*, *nìtko*.

2. Morfologija

Od morfoloških osobina važno je: gubitak imperfekta i aorista, kojemu se čuvaju tragovi, npr. u riječi *rèko* (*òn je*, *rèko*, *splàšen*), u *bi* (*dòšla* || *dòšli bi*). Muški hipokoristici na *-o* sklanjaju se po e-deklinaciji, npr. *Stèvo*, *Péro* – *Stéve*, *Péve*.

U G mn. pridjeva nastavci su *-ija* || *-ije*, a u ostalim padežima meke promjene; u Reki i Plavšincu samo je *-ije*; u Ivancu je *-iju*, npr. (*pét*) *vèlikija* || *vèlikije* || *vèlikiju* (*ràstova*). Izjednačeni su DLI mn., npr. (*dàjem*) *siromákima* || *siromákma* – (*razgòvaramo se o*) *siromákima* || *siromákma* – (*razgòvaramo se*

sa) *siromákima* || *siromákma*. Karakterističan je nastavak u a-osnova *-am*, npr. *sèstram*, *màčkam*, *kùćam*; *slúgam*, koji dolazi i u nekim kajkavskim govorima, tako u Reki. U posvojnih pridjeva i I jd. i-deklinacije nastavci imaju *i*, koji obično ispada, npr. *pàsiji* || *pàsji*, *kìrvijom* || *kìrvjom*; u Reki je *kìrvlom*.

Nekoliko je izuzetnih pojedinačnih oblika, tako G mn. od *rúka*, *nòga* glasi u Reki, Sokolovcu itd. *rùkuva*, *nòguva*; u Osijeku *nòguja*, *rùkuva*.

Obično je generaliziran nastavak *-u* u 3. mn. prezenta, tip (*òni*) *rádu*, *mìslu*, kao *bèru*; obično je i *pèču*, ne *peku*. U Osijeku i Sokolovcu 2. jd. imperativa 'jesti' glasi (*děj*) *ije*.

3. Leksik

Za leksik osim navedenih kajkavskih utjecaja (*bezga...*), navodim, zbog prostora, samo dvije osobitosti, za koje ne znam jesu li gdje drugdje zabilježene. Prvo, to je leksem za 'krumpir', koji je u nekim selima već izgubljen, a glasi *rèpce*. To je, dakle, autohton domaći naziv za novu poljoprivrednu kulturu, izveden od starije narodne riječi *rèpa*, deminucijom – *rèpica* 'mala repa'. Postoji šaljiva uzrečica: *Ôš krumi(j)éra il rèpce?* (Riječ *krumpir* je porijeklom od njemačkoga *Grundbirne* 'zemljana kruška'.) Druga je riječ *víželo* (< vidjelo). što znači 'svjetlo, svjetiljka', npr. *Upál víželo*.

Zaključak

Može se zaključiti da su u osnovi štokavskih govora na kalničko-bilogorskom području većinom govori iz iste matice. Bilo je, međutim, nosilaca štokavskih govora sa šireg novoštokavskoga područja, tako iz istočne Bosne. Čini se da su najbrojniji bili doseljenici, njihov govor, s gornjega toka Neretve, većinom Srbi, ali i Hrvati. Manje su bili prisutni govornici starih slavonskih kajkavsko-štokavskih govora. Živeći nekoliko stoljeća na okupu, odcijepljeni od svoje matice, ujednačava se novoštokavština ovoga područja, kao što Brozović pretpostavlja i za štokavštinu u cjelini. Javlja se i inovacije koje su zajedničke tim govorima, a drugdje nisu tako proširene, npr. mjesto naglasaka (Okuka 2008).

Zbog kontakta s kajkavskim govorima, različitoga opsega i jačih elemenata štokavskih govora iz različitih matica, javljaju se i neke nove, odnosno čuvaju neke starije razlike između pojedinih lokalnih govora. S obzirom na veličinu područja koje zauzimaju, kalničko-bilogorski štokavski govori međusobno se manje razlikuju nego što je to, na primjer, na Baniji i Kordunu.

Na kraju može se reći da se u Reki, kao i uopće na kalničko-bilogorskom području, kojemu možemo priključiti i moslavački čazmanski štokavski otok, formirao poseban tip ijekavske novoštokavštine, koji ima jedne osobine zajedničke s jednim novoštokavskim ijekavskim govorima, a druge s drugima, ali nigdje ne nalazimo baš takav inventar ili distribuciju. Prema tome, ti se govori ne izdvajaju nekom svojom posebnom crtom, ili crtama, već ukupnošću osobina. U nekima od njih, i to hrvatskim govorima, ima znatnih kajkavskih utjecaja, tako da možemo govoriti o štokavsko-kajkavskim govorima.

II. Kajkavski govor

Kakav je mogao biti osnovni kajkavski idiom, govor na tom području? Sigurno je bio onakav kakav susrećemo danas na obližnjoj Bilogori, odnosno vrlo sličan: ima tipičan stari kajkavski razvoj, kao većina kajkavskoga narječja, sve tri osnovne genetske kajkavske fonološke značajke:

a) osnovnu kajkavsku akcentuaciju; b) dva jednačenja u vokalizmu: i) jednačenje jata i poluglasa ($\text{ǰ}=\text{ě}$), te ii) stražnjega nosnoga samoglasnika i slogovnoga *l* ($\text{ǰ}=\text{ļ}$).

Po akcentuaciji to je bio tip s unakrsnom metatonijom dugih naglasaka (*měso* > *měso*, *sūša* > *sūša*) i križnom metataksom kratkih naglasaka (*lòpata* < *lopàta*, *jagòda* < *jàgoda*). Imao je tri naglasaka: dva duga, uzlazni i silazni, i jedan kratak. Vjerojatno je imao prednaglasnu duljinu. To su moja tri tipa A.a. Tip A.a.1. (Ivšićevi IV² i IV⁴) danas je čest, od bližih sela nađen je na Bilogori (Reka: Prekogori) u Maslarcima, Peščeniku, Ladislavu, Čvrstecu, zatim Topolovcu i u udaljenijim mjestima, npr. Cirkvena, Mosti. Zadnji slog u načelu nije naglašen, nema nenaglašene duljine. Dalje se je razvijao pod utjecajem novoštokavske akcentuacije (Lončarić 1986).

Spomenuto je da se kajkavski Stare Reke dijelom razlikuje || razlikovao od Nove, tako i u akcentuaciji, i to upravo kod te dvije pojave. Stara Reka ima u osnovi *měso*, a nova *měso* (što je glavni znak raspoznavanja), zatim Stara ima *jagòda* (< *jagòda* < *jàgoda*), nova *jägoda* (< *jàgoda*). Kako to protumačiti? Pretpostavljam da je stariji naglasak kajkavaca Nove Reke bio kao i Stare. To se može tvrditi na osnovi nekih izričaja u Novoj, koji su ostatak starijeg stanja; govori se u Novoj, npr. *idemo po pútu*, ali obično je *idèmo spât* || *jéist*. Interferencijom s novoštokavcima, sustavna je starija akcentuacija promijenjena (Lončarić 2013).

1. Fonologija

a) Naglasni sustav

Kajkavski govor u Reki ima novoštokavski inventar (moj tip A.a.1.), uz dva duga ima i dva kratka naglasaka, npr. *sèla* G jd. (od *sèlo*) – *sèla* ‘sjela’, *žène se žène*, *lòpata – jàgoda*, *zèmlja – zèmlju*. Iako je s obzirom na osnovnu kajkavsku akcentuaciju ovaj tip neobičan, on dolazi i u nekim drugim kajkavskim bilogorskim i podravskim graničarskim govorima. Pronađen je u dvanaest lokalnih govora, osim u Reki i u selima: Sedlarica, Ciglena, Veliko Trojstvo, Šandrovec, Gornje Zdelice, Kuštani, Srijem, Povelic, Mali Potočec i Osijek, a vjerojatno dolazi u još kojim. To je i razumljivo za ove govore s obzirom na kontakt s novoštokavskim govorima, jer osim Srba i manji dio Hrvata govori novoštokavski, ijekavski – štokavski i šćakavski.

Razlike su između govora u distribuciji naglasaka, tj. u tome koji naglasak može doći u kojem slogu riječi. U rečkom kajkavskom govoru u načelu nema ograničenja u distribuciji prozodijskih obilježja, odnosno naglasaka – svaki naglasak može stajati na svakom slogu riječi. Prema tome, uzlazni naglasci, i kratki i dugi, mogu stajati i u jedinom i u zadnjem slogu riječi, silazni naglasci mogu stajati u srednjem slogu. Novoštokavska akcentuacija opisana je u osnovi za štokavske govore.

Inventar naglasaka

| | silazni | uzlazni |
|--------|---------|---------|
| kratki | ˘ | ˙ |
| dugi | ˘˘ | ˙˙ |

Primjeri za naglasak s minimalnim akcenatskim parovima:

sèla ‘sjela’ – *sèla* G jd. – *sèla* N mn. od *sèlo*

zdèn ‘hladan’ – *zdèn* 2. jd. imp. ‘uzdahni’

kûma G jd. od *kûm* – *kûma* N jd. ‘kuma’; *pêta* broj – *pêta* N jd. ‘peta’

vôz ‘kola’ G *vôza* ‘natovarena kola’ – *vôz* || *vôz* (*se*) imp. od *vôzit* || *vôst*

nôs (organ) – *nôs* || *nôs* imp. od *nosit* ‘nosi’

ròdi 3. jd. od ‘roditi’ – *ròdi* D jd. od *roda*; *bòst* inf., *bòd* imp.

ròd ‘rod’ – *ròd* imp. od *ròdit* ‘rodi’; *nôs* || *nôs* imp. ‘nosi’.

(*na*)*nôs*(*te*) || (*na*)*nôs*(*te*), (*za*)*vòz* || (*za*)*vòz* od (*za*)*vòst* || (*za*)*vòst*
donès ‘donesi’ *kùp*, *stàr* imp., *čùp*; *bràt* N jd. i inf. ‘brati’, *bràt* sup.

pèkel ‘pekao’, *pèkel* ‘pakao’; *mlâda* ‘nevjesta’ – *mlâda* pridj.

podèl ‘podijeli’, *podèlt* ‘podijeliti’

preslòšt || *preslòšt* inf., *preslòž* || *preslòž* imp. ‘presložiti’

zamàsla, *preslâtka*, *rešèta*; *stalâža*,

okrúgel || *okrúgo*, *povlèič*, (*po*)*vlèikla*.

Silazni naglasak dolazi i na nepravom slogu, uglavnom u tuđicama, rjeđe u domaćim riječima: *obèidovat*, *rafangêirač*; *veterinâr*, *živinâr*, *preskûp*; *reštânt*, *zafrkânt*.

Neke posebnosti: *mèni* – *mèn* || *mèn*; *ìmena*, *kòlena*, *mèsta* jd. G – mn. NA *kòlena*, *imèna*, *mèista* – G *kòlen*, *imèn*, *mèist*; *napùst* – *napùstil* – *napùsla*, prema *namètat* – *namètal* – *namètala*.

Spektrografska analiza naglasaka (Lončarić 1986³) pokazala je: naglasak dugosilazni (˘) silazan je ili uzlazno-silazan, dugouzlazni (˙) ima dizanje tona.

b) Glasovi

Izgovor je glasova uglavnom kao u susjednim novoštokavskim govorima, odnosno u književnom jeziku. Kod samoglasnika je jedan izuzetak: na mjestu staroga dugoga jata i poluglasa (koji su izjednačeni) gdje je u novoštokavaca skup *ije*, u petočlanom vokalizmu, ili dvoglas *ei*, kao šesti vokal, u kajkavskom rečkom govoru tu je dvoglas *ei*. Sustav je: *i – ei – e – a – o – u*, npr. *dijéte* || *diéte* – *dèite*, *sijèno* || *sièno* – *sèino*, *bijèl* || *bièl* – *bèil*; *stèikla* N mn. ‘stakla’ – *stèkla* G jd. ‘stakla’, prema *je* ili *e* u kratkom slogu: *djèteta*, *bjelina* – *dèteta*, *belina*; *stèza*, *pèkel* ‘pakao’. Na mjestu dvoglasa *ei* u dugom slogu, u kratkom slogu dolazi također poseban samoglasnik, koji je ili kratki dvoglas ili zatvoreno *e* (što je novije nego razlika *dijéte* – *djèteta*), npr. *sèikel* – *pòsèikel* || *pòsekel*, *vlèikel* – *nàvlèikel* || *nàvlèkel*; *prèik* – *pòprèik* || *pòprek*, *dèila* – *nè-dèila* || *nè-dèla*.

³ Rađena je u Institutu za fonetiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu te u Kölnu – Institut für Phonetik der Universität.

Rečeno je da su se stari hrvatski i slavenski samoglasnici jat (*ě*) i poluglas (*ə*) izjednačili, kao u većini kajkavštine; primjera za jat dosta je naprijed, a za poluglas uz *stĕikla* N mn. ‘stakla’ – *stĕkla* G jd. ‘stakla’, *stĕza* ‘staza’, još nekoliko primjera: *pĕs, pĕso* – *pĕisji* ‘pas – pasji’, *tĕinek, tĕinka* ‘tanak, tanka’; posebno u sufiksima *-ec, -ek, -el* u pridjevu radnom i u tvorbi imenica, naročito umanjena, i pridjeva te drugim sufiksima, npr. *bĕtvo* – *bĕitva, stĕblo, mĕgla, bĕzga* ‘bazga’; *kòsec, stòlec, stòlĕec* || *stòlĕek, pĕsek* ‘psić’, *kràtek* || *krátek; vùzel* ‘uzao’, *pòsel, pĕkel* ‘pakao’, *pĕkel* ‘pekao’.

Kod poluglasa ima izuzetaka, iz sociolingvističkih razloga, npr. redovno je *dân*, ne *dĕin*, ali u uzrečici je *dĕn dĕnes* ‘dan danas’; redovno je *pân* ‘panj’, a *pĕn* je ‘pločica u igri guranja po tlu’. Pravilno je *máček, jú nec, ždrĕibec*, ali je *jârac* ‘ovan’ (uz prijenos značenja, ne znači ‘kozal’).

Kod izjednačenih starih glasova, stražnjega nosnog samoglasnika (*o*) i slogovnoga *l* (*l*) redovno je *u*: *o* – *rúka* || *rùka*, *zûbi, súdec, glâvu, bĕru*; *l* – *sûza, vûk, žût, súnce*. Iznimke su rijetke, npr. *sòbota* (uz *sùbota*), *glibok* (i s drugim promjenama).

Kao i u štokavskim govorima došlo je do otpadanja nenaglašenog zanaglasnoga *i* u više kategorija, tako u pojedinim riječima – *gòrce* (< *gorice*) ‘vinograd’, *kùna* (< *kuhina*), *lisca* ‘lisica’, *mòtka* ‘motika’; DL ličnih zamjenica – *mĕn* || *mĕn, tĕb* || *tĕb, sĕb* || *sĕb*; infinitiv – *brât, pòbrat, spât, zàspat, đignit, kòpat, jĕst, pòjest, nòst* || *nóst, nanòst, nâjt*; – imperativ – *bĕr, pobĕr, nòs* || *nós, nanòs* || *nanós, nâjd, jĕž, pòjež* ‘(po)jedi’, ali *zàspi, spî; đigni*.

Staro početno *u*, zatim ono od *o*, te staro *o* dobili su protetsko *v*, odnosno *j*, npr. *u-* – *vũčil, vûvo, vûstje, Vûzem* ‘Uskrs’, *vuzménka* ‘uskršnji krijes’; *vúzek, vùgel; o-* – *jòči, jòko, jògeñ, jòtec*, ali *òbluk* ‘prozor’, *òreij* ‘orah’, *òtava, òglavnik, òtprl*. Stariji su likovi s protetskim *j* kod *a, e*, obično u imenima, npr. *Jána, Jándro; Jĕiva* (i *Ēva*).

Stari prijedlog i prefiks *v(ə)(-)* dali su: *v(-)* (i dalje *f(-)*) || *vu-* || *ə* (ništa): *v* = *v* (*ižu* || *lâče* || *òbluk* || *Bârcu* || *gànek*), *f* (*kòtec* || *štálu* || *tórbu*); *ə* – (*váraš* || *vĕčak*); *vdòvec, fpĕknil, ftĕknil*; *vu* – *vù* (*tom* || *dvor*); *vùšel, vùtkala*.

Stariji prijedlozi i prefiksi *s(ə)(-)* te *iz(ə)(-)* slili su se u jedan: *z(-)* (i dalje *s(-)*, *š(-)*, *ze(-)* te *ə*. *S(ə)(-)* = *z* (*brâtom* || *mâmom* || *mĕnom*) – *zbúnil, zmàntal, s* (*tĕbom* || *kòlima* || *píлом* || *tàvana*) – *slĕikel, stĕsnil*; *š* (*čĕlom* || *čòvekom*), *ž* (*ñòm* || *ñĕm*) uz *š* (*ñòm* || *ñĕm*) – *ščĕknil, šĕipal*; *zĕstal, zĕsim* ‘sasvim’; rijetko: *zò* (*tim*), uz *s* (*tĕm*). *Iz(ə)(-)*: *z* – (*zĕšel je*) *z* (*bùkve* || *grâda* || *mĕlina* || *íže*) – *zvlĕikel*; *s* – (*zĕšel je*) *s* (*komóre* || *púta* || *kòca*), *š* (*čāše* || *čòveka*), *ə* – (*dòšel je*) *ə* (*svätov* || *škòle* || *šùme* || *Zùkve* || *žĕpa*).

Za **suglasnički sustav** važno je da postoji samo jedan par mekih afrikata, slivnika, kao u većini kajkavskoga narječja: prema *č* – *ć* stoji srednje *č* (staro *t’* < *tj* izjednačilo se sa *č*), a prema *ž* (*đ* < **dj*) te *ž* (*dž*) srednje *ž* (*dč*), npr. *č* – *čĕlo, čerĕivo, čòvek, čúvat, čùden, jĕčte* (< *jeđte*), *máček, povlĕič*; **tj* – *òču* ‘hoću’, *srĕča, stĕnišče, vrišĕat, pùšĕen; dj* – *jĕž* ‘jedi’, *mĕža, prĕža, ogrāžen; ž* (književno *dž*) – *mòžžani, dĕžž, dĕžža* ‘kiša’, *brizžat, mĕnžat*.

Kao u nekim drugim kajkavskim govorima i dijalektima razvio se zvučni parnjak bezvučnoga *c* – *z* (*dz*), i to od *z* u skupu *zg*, npr. *bĕzga* (< *bezga*) ‘bazga’, *mòzga* (< *mozga*) – *mòzek, brizgat* (< *brizgat*), *drúzgat* (< *druzgat*). Navedeno je da su ga negdje preuzeli i štokavci u kontaktu, tako u Reki.

Spirant *x* nestao je iz sustava, a negdje je, da se izbjegne zijev, zamijenjen s *v* (uz stražnje samoglasnike) ili *j* (uz prednje samoglasnike): a) *ə* – *grâ* ‘grah’, *íža, smĕi* ‘smijeh’, *rĕko* ‘rekoh’, (*jâ*) *bi* (< *bih*); b) *v* – *dùvan, krùva, kùvat, mùva, mârva; j* – *smĕija* ‘smijeha’, *snĕja* ‘snaha’, *grijòta* ‘grehota’, *brĕjat* (< njem. *brechen*) ‘kašljati’, *dijat* ‘dihati’. Rijetke su druge zamjene, npr. *š* – *štĕla* ‘htjela’, *Štĕfek; k* – *dàktat* ‘dahtati’. Pojavljuje se u govoru pod utjecajem kajkavskih govora koji ga imaju te književnoga jezika, npr. (*x*)*àambar, (x)âm, (h)ùta*.

Sekundarni skupovi s *j*. Sačuvali su se skupovi sa *t, d*: *tj* – *smĕtje, listje, vûstje* ‘ušće, otvor ložišta na peći’, *mâstjom; dj* – *pòsudje, gròzdje*. U nekih riječi postoje dublete s jotiranjem, npr. *cvĕitje* || *cvĕiče*; *ròžak* je prema starijem *ròžen*. Skupovi s usnenicima nisu dobili *l*, no javile su se dublete prema starijim skupovima *bl, pl*: *gròbje, snòpje, gĕmje, ðivji, brĕvom*, prema starijem *zòbĕm, zòbljem*, *kàpĕm, glùpĕl*. Skupovi sa *l, n* jotirani su: *lj* > *l, nj* > *ń*, npr. *vesĕle, zĕle; grâne, kòpane*. Od mekanoga staroga vibranta (*r’* || *rj*) između samoglasnika dobiven je skup *rj*, npr. *mòrje, škârje, zòrja; pregovárjat, zàmarjam*.

U osnovi na kraju riječi dolaze i zvučni šumnici, a ne samo bezvučni kao u većini kajkavštine (kao i u slovenskom i drugim slavenskim jezicima), npr. *pórub, mlâd, mrâz, ráž, bĕv* (a ne *porup, mlat* – *mladi, mras, raš* – *raži, brf* – *brvi*). Nakon većih doseljavanja kajkavaca iz drugih područja, posebno nakon II. svjetskoga rata, dolazi do raspodjele da na kraju stoje samo bezvučni šumni suglasnici, tako da se čuje danas molitva sa izgovorom *i plòd útrobe tvòje* te također *i plòt útrobe tvòje*.

Kao i kod novoštokavaca razvili su se dugi suglasnici, nakon otpadanja zanaglasnoga *i*, tako dugo *l, n, t* (što ovdje pišem dvostrukim slovom – *ll, nn, tt*), npr. *mòlla* (< *molila*), *sòlla* (< *solila*), *slànna* (< *slanina*), (*mòram*) *plàtt* ‘plati-ti’ || *mlàtt* ‘mlatiti’ inf. (prema *daj / plàt* || *mlát* imp.).

2. Morfologija

U morfologiji nema dvojine, no sačuvali su se oblici za nekoliko riječi, odnosno sveza i fraza u konstrukciji s brojevima 2, 3, 4 (*dvěi* || *trí* || *čětri*) *lete* (uz *dvā* || *trí* || *čětri leta*). U promjeni izostaju rezultati sibilizacije, zamjene *k*, *g*, *h* sa *c*, *z*, *s*, npr. mn. imenica o-osnova *vūki(ma)*, *glōgi(ma)*, *pūvi(ma)* (ne *pusi* < *puhi*) ‘puhovi’; jd. DL imenica a-osnova, npr. *mūki*, *kvřgi*, *mūvi* (ne *musi* < *muha*); u *pěč(te)* generalizacija je osnove iz prezenta *pěčem* ... (ne *pec/te/*, prema *pekel*).

U glagola sačuvan je supin. Većinom je došlo do izjednačenja infinitiva i supina nakon otpadanja *-i* u infinitivu, npr. (*idem*, kao i kod *moram*) *kōpat* || *rězat* || *popěivat* (infinitiv je bio *kopati*, *rezati*, *popěivati*). Razlika se vidi kod glagola koji imaju različit naglasak u inf. i sup., npr. (*idem*) *brāt* || *spāt* || *jěist*; (*idem*) *vlěič* || *ōrat* || *kōsit* || *pōstit*, ali (*moram*) *brāt* || *spāt* || *jěst*; (*moram*) *vlěič* || *ōrat* || *kōst* || *pōst*. Posebnost: sup. (*idem*) *glēt* – inf. (*moram*) *glédet*.

Kod glagola karakteristično je također da nema proširenja osnove u 3. mn. prezenta, čuvaju se stariji nastavci: *bèrem* – *bèru*, *vīcem* – *vīču*, *vīdim* – *vīde*, *nōsim* – *nōse*, *kupōvat* – *kupūjem* – *kupūju*, *kōpam* – *kōpaju*; u glagola sa zamjenom *k* || *č* (*pekel* – *pečem*) generalizirana je osnova sa *č* u 3. mn. prezenta i imperativu, npr. *pěčem*, *sěičem* – *pěču*, *sěiču* – (*daj*) *pěč(te)*, *sěič(te)*. Neke posebnosti: *viš(te)*, *glè(te)*; *sěst si* – *sědni si*.

Imenice. Nema vokativa, odnosno sinkretizam je, isti je oblik za nominativ, npr. *brāt* || *sěstra*, *kàkov* || *kàkva si ti brāt* || *sěstra*. Prežitek je *Bōže*, *Āsuse* uz *Bōg*, *Āsus* (*Bōže* || *Bōg mōj*). Muški rod, o-osnove: u imenice koje znače neživo A bez prijedloga jednak je G, npr. (*vidim*) *stōla*, *štāglja*, *pūta* kao *brāta*, *kōna*, ali (*dět*) *na pōd* || *stōl*, (*idem*) *f* || *pred štāgelj*, (*idem*) *na pūt*. U I jd. nastavci su *-om* || *-em*, npr. *brātom*, *grābom*, *sīnom*, *vūglom* – *kōnem*, *kostānem*, (*j*)*ōcem*, *stōlcem*. U mn. nema proširenja sa *ov* || *ev*, a u G nastavak je *-ov* || *-ev*, npr. *stōli*, *vōli*, *mīši*, *krāji*, *pūti* – *stōlov*, *vōlov*, *mīšev*, *krājev*, *pūtev*. a-osnove: u jd. DL imaju nastavak *-i*, npr. *bāki*, *īži*, *stězi*, ‘stazi’, *brīgi*; u I nastavak je *-om*, kao u o-osnova, npr. *bākom*, *īžom*, *stězom*, *brīgom*; isti nastavak dobile su imenice i-osnova, umjesto *-u*, na *j*, pa je nastavak sada *-jom*, npr. *māstjom*, *brīvjom*, *mlādostjom*. G mn. ima većinom nastavak *-ø*, nulti nastavak (tj. nema nastavka), kao i imenice s. r., a čest je također nastavak *-i*. Negdje su dublete, npr. ž. r. *krāv*, *nōg*, *žēn*; *jāgod*, *mēgli*, s dubletama *stězi* || *stěz*, *děski* || *děisek*, *glāv* || *glāvi*, *gūsek* || *gūski*, *jābuk* || *jāpki*; s. r. *leit* ‘ljeta’, *mēist* ‘mjesta’, *sěl*; *pōļ* ‘polja’, *sfc*, *střnišč*.

U mn. došlo je do sinkretizma DLI, ti padeži imaju jednak nastavak: a-osnove imaju nastavak *-am*, a ostale sklonidbe *-ima*, npr. *īžam*, *livadam*, *sūsedam* (od *sūседа*), *žēnam* – *starěšnam*, *slūgam*, *sūsedima* (od *sused*); *brīvima*, *māstima*, *rādostima* – *kōnima*, *kostānima*, *lōncima* || *lōncima*; *lětima*, *městima*, *pōļima*, *sřcima*, *střniščima*. Ima u LI okamina starijega stanja, s dubletama: (*na* || *z*) *kōli* || *kōlima*, *sēli* || *sēlima*, *kōni* || *kōnima* || *kōnima*, *vōli* || *vōlima* || *vōlima*, *vrāti* || *vrātima* || *vrātima*. Prežitek je lik za L jd. (*po*) *sēli*, uz *sēlu* te (*pri*) *vrāgi*.

Pridjevka sklonidba ima o||e nastavke, npr. *dōbrog(a)*, *dōbrom(e)*; *ōnog(a)*, *ōnom(e)* – *vrūčeg(a)*, *vrūčem*; *mlājšeg(a)*, *mlājšem*; *mōjeg(a)* || *mōg(a)*, *mōjem* || *mōm*. Komparativ ima sufikse *-eš-*, *-ij-*, npr. *nōveši* || *nōviji*, *bogāteši* || *bogātiji*, *sigūrneši* || *sigūrniji*. Negdje je stariji ili posebni lik, npr. *glīpši* || *glibeši*, *lěpši*, *jākši* || *jāči*, *vīši* || *višeši*, *brži* || *bržeši*; osobiti su prežitci *mlājši*, *slājši* (uz *slātkeši*).

Značajno je za lične zamjenice: GA *mène*, *tèbe* – I *mènom*, *tèbom*. Neke posebnosti u brojeva: *dvājst* (20), *trist* (30).

3. Leksik

U rječničkom blagu ima uz općehrvatski i općekajkavski fond malo posebnosti, ne navodim primjere zbog prostora. Od tuđica najviše je germanizama, malo je hungarizama, a ima i turcizama. Primjeri: germanizmi – *brějat* ‘kašljati’, *pājtlat* ‘mijenjati žito za brašno’, *šāmerlin* ‘vrsta stolčića’, *vūrmokar* ‘urar’, *vāktarna* ‘željeznička čuvarnica’; hungarizmi – *aldōmaš* ‘likov’, *bāča* ‘braco, striko’, *čěča* ‘teta, za stariju ženu’, *čōka* ‘teta, za stariju ženu’, *ēgede* ‘violina’; turcizmi – *divánt se* ‘razgovarati’, *drūm* ‘cesta’.

Navodim samo dva semantička polja: i) jedno se odnosi na osnovno značenje ‘repa’, vidi se tvorba i razlikovanje značenja: a) *rěpa* ‘repa, bijela okrugla’; b) *rěpce* ‘krumpir’, c) *cūkorca* ‘duguljasta repa, obično crvenkasta, nije šećerna repa’; c) *cūkorepa* ‘šećerna repa’; e) *rōna* ‘cikla’ (dijalektno njemački ‘cikla’); f) *rěp(i)ca* || *repica* ‘biljka za ulje’; ii) drugo se odnosi na crijevo, trbuh: *drōbo*, *crěivo* znače ‘crijevo’, *čerěivo* je ‘trbuh’.

C. Imena

Kako su imena, i osobna i zemljišnih objekata, značajan dio identiteta nekoga govora, mjesta, kraja, osvrćem se i na četiri imenske kategorije u rečkom govoru: a) neslužbenu imensku formulu, tj. kojim se imenom od jedne riječi ili svezom više riječi identificira neki čovjek; b) tvorbu živih imena, tj. oblikom

imena kojima se obično obraćamo nekom čovjeku; c) mikrotoponimiju, imena rudina – polja, zemljišta i zemljišnih objekata (donose se primjeri i za štokavske govore, pa se upotrebljavaju i glasovi *ć*, *č*, uz kajkavsko *č*); d) ekonimi, etnici i ktetici iz rečkoga okružja.

1. Imenska formula

Neslužbena imenska formula, kako se naziva, identificira pojedinac, može biti jednočlana i višečlana, a najčešće je dvočlana.

Kada je samo jedan član, to može biti:

| | |
|--|---|
| – rijetko osnovno ime | <i>Īvok, Tomínek, Zěfa (< Elizabeta)</i> |
| – rijetko ime u osnovnoj varijanti | <i>Blāž, Ĵakup, Fánca, Mijek – Mijèka, Mijok – Mijòka</i> |
| – rijetko prezime u obliku: - za m. r. | <i>Mràz, Mladić, Tàšner</i> |
| - za ž. r. | <i>Mrázòfka, Fèletarka</i> |
| – nadimak koji karakterizira | <i>Bàs</i> (povratnik iz SAD tako se nazivao – eng. ... boss) |
| – uzrečice osoba | <i>Bògadâl, Léipa Mòja</i> |
| – nadimak porodice | <i>Ĵòškič, Milofči Milofči, Pérička</i> |
| nadimak po porijeklu | <i>Vrbòvčan, Ĵagñedovčánka</i> |
| zanimanju | <i>Bàčvar, Kòvač, Šikutor, Zòonar</i> |
| rodbinstvu | <i>Stríc, Séka, čòka.</i> |

U dvočlanoj odnosno višečlanoj formuli redovno je prvi član ime (rodno, krsno), odnosno ona riječ koja služi kao ime, npr. *Séka, Tétec*. Ime dolazi u varijanti koja se veže za jednu osobu, tj. za jednu osobu veže se jedna varijanta osnovnoga imena, invarijantno za drugu osobu druga inačica. Događa se da se jedna varijanta veže za više osoba, a neka samo za jednu osobu. Primjeri varijanti dvaju imena *Īvan – Īvo, Īvica, Īvek, Īvec, Īvok, Īvina, Īvić || Īfč; Katarína – Káta, Katèna, Kàtica, Katica, Kát(i)ć*.

Drugi član može biti:

| | |
|---|--|
| – posvojni pridjev prezimena za ž. r., rjeđe | <i>Ĵùšćev Ĵùšćeva, Treščèčev -čeva, Ĵùšićka, Kòlarička</i> |
| – prezime, rjeđe (obilježeno: stranac) | <i>Fùtač, Siròvec</i> |
| – prisvojni pridjev po nadimku porodice za ž. r | <i>Ĵòškičev, Tòmčev, Milofčev Pérička, Tómička, Ĵaička</i> |
| – posvojni pridjev očeva imena ili nadimka | <i>Ĵožinov, Ĵòžekova, Tomínčev</i> |
| – posvojni pridjev majčina imena ili nadimka | <i>Sòfin, Zěfin, Ĵulkin</i> |
| – pridjev muževa imena ili nadimka | <i>Mijèkova, Mijòkova, Ivókova, Milofčeva</i> |
| – član koji karakterizira | <i>Kisela, Dèbeli, Šàntavi, Lúda</i> |
| – nadimak po porijeklu | <i>Prekogórec, Prekógorka, Mážrka</i> |
| – član koji lokalizira | <i>Z vùgla, Od pòtoka Meže</i> (književno <i>Međe</i>), <i>Z Domája.</i> |

U tročlanim formulama uz one oznake koje dolaze u dvočlanima javlja se također genitiv imena:

| | |
|-----------|---|
| – očeva | <i>Milòša Milofčevog Milovčevog, Mijèka Ĵùšćevog Ĵùšćevog</i> |
| – muževa | <i>Ĵòžeka Lònčarcèvog, Stève Ĵagotčèvog</i> |
| – majčina | <i>Slàve Zěfine, Sáfke Dòbrnčeve.</i> |

2. Tvorba ekspresivnih imena

Dominantne glavne varijante ekspresivnih imena tvore se ovim modelima:

a) sufiksima za muške i ženske osobe:

| | |
|--------------|--|
| 1 -ek | <i>Īvek – Īveka Ivèka, Bàrek – Bàreka Barèka</i> |
| 2 -ić | <i>Ĵòškič, Īvić Īfč, Bàrič Bàrč</i> |
| 3 -ec | <i>Īvec – Īfca, Bàrec – Bàrca</i> |
| 4 -ica | <i>Īvica, Bàrica Barica, Kàtica Katica</i> |
| 5 -ina za m. | <i>Ivina, Štefina</i> |
| 6 -ena za ž. | <i>Barèna, Marèna, Katèna</i> |
| 7 -ok za m. | <i>Īvok – Ivóka.</i> |

b) kraćenjem osnovnoga samoglasnika:

Īva, Stěva; Bàra, Màra – prema Īvo, Stěvo; Bàra, Mára.

3. Mikrotoponimi

Mikrotoponimiju je opisala Anđela Frančić u radu *Rečka mikrotoponimija*. Vidi se različito pisanje istih glasova jer postoje obično i štokavske i kajkavske varijante istih imena, s jedne strane, a donose se i varijante iz Katastra kako su tamo zapisane. Autorica donosi načine tvorbe mikrotoponima u rečkom kajkavskom i štokavskim govorima. Donosim nekoliko dopuna.

Mikrotoponimi nastali onimizacijom

Parlok (: mađ. *parlag* ‘parlog, neugarena njiva’). *Parlog* je od slavenskoga *prelog*.

Izvedeni mikrotoponimi

Sufiksima mjesnoga značenja: *-(ov)ec*: *Bukovec*; *-(in)ec*: *Čmelinec* (: *čmela* ‘pčela’); *-jak*: *Zečjak*; *-ek*: *Polaček*; *-ik*: *Jalšik* (: *jalša* ‘joha’), *Višnjik*; *-(ov)(i)ca*: *Mesarca*, *Rastovica* (: *(h)rast*), *Sjenica*.

Sufiksalne izvedenice tvorene od imena, i to: od antroponima sufiksima *-ica*, *-ina*, *-uša*; tako nastalim mikrotoponimima kazuje se vlasnost, posvojnost osobe čiji je antroponim u osnovi mikrotoponima nad imenovanim mikroobjektom, iako u mikrotoponimijskoj postavi izostaje posvojni sufiks: *Blašca*, *Bogdanca*, *Jandrašica*, *Štimčina*, *-uša* (*Čubakuša* nadimak < *čubak* ‘čovjek u koga su velike usne’); *Jankuša*, *Karačuše* (nadimak < *karač* ‘čovjek koji se kara’).

Dvorječni mikrotoponimi

Prijedlog + imenica u nominativu – *Za ograda*, *Za straža*. Ovdje bi bila točnija interpretacija da se radi o jednorječnom nazivu, tj. imena glase: *Podgnojnice Zaograda*, *Zastraža* – prijedlog i imenica dali su novu riječ, kao u *Nadogradu*, *Podogradu*.

Aloglotski elementi u rečkoj mikrotoponimiji

Uz idioglotske (hrvatske, slavenske) lekseme u rečkoj mikrotoponimiji prepoznajemo i takve koji imaju ishodište u aloglotskim (drugojezičnim, neslavenskim) jezičnim sustavima: – mađarskom: *pandur* ‘stražar; policajac’ (Frančić 2003).

Riječ je slavenskoga porijekla, isti je korijen kao u *pudar*.

Parlog. mađ. *parlag* ‘parlog, neugarena njiva’

Naveo sam da je to od slavenskoga *prelog*.

U *Abecednom popisu rečkih toponima* te u bilješci 25. autorica navodi da za narodna imena *Átove*, *Pòdove* u Katastru stoje likovi *Atovi*, *Podovi*. Sigurno ih je napravio službenik po pučkoj etimologiji, da bi dobio prepoznatjive i „pravilne” likove. Likovi *Átove*, *Pòdove* gramatički su *pluralia tantum*, ženskoga roda, kao *Dòlne*, *Kùcne*, samo što su neovjereni s obzirom na gramatički i semantički odnos.

Autorica (Frančić 2003: 385) na kraju u *Zaključku* veli:

„Usporedbom *Popisa katastarskih čestica* i stvarnoga stanja na terenu uočili smo da podosta imena iz *Popisa* ne živi u narodu i Rečani ih uglavnom ne prepoznaju kao imena svojih njiva, livada, šuma. Detaljnije bavljenje rečkom povijesnom mikrotoponimijom pokazalo bi je li riječ o nekad postojećim, a danas zaboravljenim imenima zemljišnih čestica ili o tzv. administrativnim imenima koja nikad nisu živjela u narodu.”

4. Ekonimi, etnici, ktetici

Donose se: a) ekonimi – imena naselja, naseljenih mjesta, iz okružja sela Reka; b) njihovi etnici – imena stanovnika; c) ktetici – njihovi pridjevi. Navode se standardni, književni likovi imena i pridjeva te rečke inačice.

Redovno postoje dvije inačice, dva lika imena i pridjeva rečka: (novo)štokavski i kajkavski, što se posebno ne naznačuje. Kajkavske inačice na mjestu standardnih i štokavskih parova afrikata *č* – *ć* imaju po jednu, srednju afrikatu: *č* – *č̣* i posebno se ne označuje. Imena sa sufiksom na *vc* || *fc* imaju također dva lika: štokavski s nepostojanim *a* – *-ovac/-ofca* i kajkavski s nepostojanim *e* – *-ovecl/-ofca*.

Reka

Rěčan, Reičan, R(ij)ěčanac, Reičanec; Staro- || Novo- rěčan || reičanec...

R(ij)ěčanka, Reičanka

rečki, riječki, rěički; rěčanski, rijěčanski, rěičanski; staro- || novo- rečki || rěički...

Za ime općine *Mučna-Reka* treba reći da se pisalo i *Mučna Reka*, kao što se pisalo i za željezničku postaju: *stanica Mučna Reka* i (danas) *Mučna-Reka*. Ime se odnosi na dva sela: Reka i Velika Mučna. Postaja je između njih.

Koprivnica *Kòprivnica* (većina kajkavskih sela u okružju ima *Koprivnica*, kao i većina grada)

Koprivničanac/-nca || Koprivničanec/-nca, Kòprivničan; Koprivničanka

kòprivnički, koprivničanski (Kajkavci su obično govorili *váraš / Váraš, G váraša / Váraša; váraški*; otuda i *Váraške gòrce* za Vinicu.)

Vinica *Váraške gòrce*

Nisu bili obični etnici i ktetici, identificirali su se opisno, npr. (i)z *Várški gòric*.

Paunovac *Pànovljani, Pàunovac*

Panovljančan || Panovljančan ||; Panovljančanka || Panovljančanka;

pànovljanski, panovljančanski || panovljančanski

Paunovčanac/-nca || Paunovčanec, Paunovčan; Paunovčanka; pàunovčanski

Velika Mučna, Mala Mučna

Za oba sela upotrebljavali su se obično isti oblici, a većinom su se odnosili na susjedno mjesto Velika Mučna: *Múčanac/-nca || Múčanec/-nca; Múčanka || Múčanka; múčanski || múčanski*. Kad se radilo o selu *Mala Mučna* (šaljivo: *Mala Moskva*), obično se dodao prefiksoid *malo- malomúčanski*, ili opisno (i)z *Mâle Mûčne*.

Domaji (Općina Sokolovac, sada), Domaje (Mučansko) (Općina Mučna-Reka)
(*Múčansko || Múčansko*) *Domáje*

Domájčan || Domájčan; Domájčanka || Domájčanka; domájčanski || domájčanski i opisno: (i)z *Múčanskog || Múčanskog Domája*

Vrhovac *Vrhovac/-ovca, Vrhovec/-ofca Vrhovčan || Vrhofčan; Vrhovčanka || Vrhofčanka; vrhovački || vrhovečki, vrhovčanski || vrhofčanski*

Jankovac *Jánkovac/-ovca || Jánkovec/-ofca*

Jánkovčan || Jánkofčan; jánkovački || jánkovečki

Starigrad *Stàrigrad*

Starogràčan || Starogràžan; Starogràčanka || Starogràžanka; stàrogracki, stàrigracki

Jagnjedovec (danas) || Jagnjedovac (u popisu Općine Mučna-Reka)

Jàgnjedovec/-ofca, Jàgnjedovac/-ovca

Jagnjedóčan || Jagnjedovčan; Jagnjedóčanka || Jagnjedovčanka; jàgnjedovečki || jagnjedovački

Kamenica *Kamènca*

Nisu bili obični etnici i ktetici, identificirali su se opisno, npr. (i)z *Kamènca*.

Peščenik *Peščènik || Peščènik, G Peščenika || Peščènika, Pješčanik*

Peščeničan || Peščeničan; Peščeničanka || Peščeničanka

peščenički || peščenički, peščeničanski || peščeničanski

Donja Velika, Gornja Velika *Dôña || Dôľña Vêlka, Gôrña Vêlka*

Hudovljani *Hùdovljani || Fùdovljani*

Hudovljančan || Fudovljančan: Hudovljančanka || Fudovljančanka

hùdovljanski || fùdovljanski, hudovljančanski || fudovljančanski

Rovištanci *Rovištanci || Roviščanci*

Rovištanac || Roviščanec, Rovištánčan || Roviščanec; Rovištánčanka ||

Roviščánčanka; rovištanski || roviščanski, rovištánčanski || roviščánčanski

Sokolovac *Sokòlovac/-ovca || Sokòlovec/-ofca*

Sokòlovčan || Sokòlofčan, Sokolovčanac || Sokolofčanec; Sokolovčanka; sokòlovečki, sokòlovčanski

Mjesto se ranije zvalo *Kukavica*.

Lepavina *Lěpavina*

Lepavinčan || Lepavinčan; Lepavinčanka || Lepavinčanka; lěpavinski, lepavinčanski

Miličani *Miličani || Miličani*

Miličanac || Miličanec; Miličančanka; mličanski || mličanski, miličančanski

Brđani Sokolovački *Břžani || Břžani*

Donjara *Dòňara*

Donjárčan || Donjárčan; Donjárčanka; dònjarski, donjárčanski

Donji Maslarac, Gornji Maslarac *Dôľni || Dòni Maslárac || Dôľni Maslári;*

Gôrni Maslárac || Gôrni Maslári

Maslárčan || Maslárčan; Maslárčanka; màslarski, maslárčanski

Srijem *Srijêm || Srêm || Srêm, G Srijéma || Sreima || Sréma*

Srijémčan || Srémčan || Srémčan; Srijémčanka || Sreimčanka || Srémčanka

srëimski || srëimski, srijémčanski || sreimčanski || srémčanski

Podravina *Pòdravina*
Pòdravec, G Pòdravca || Pòdrafca; Pòdravka || Pòdrafka pòdravski || pòdrafski

Slavonija *Slavònija || Slavònija, Šlavùnija || Šlavùnija* (najstarija generacija, pasivno)
Slavónac || Slavónec; Slavónka; slàvonski

Hrvatsko Zagorje *Zágorje*
Zágorac || Zágorec; Zágorka; zágorški

Dalmacija *Dalmácija*
Dalmatinac || Dalmatíneć; Dalmatínka; dalmàtinski

Drava *Dráva; drâvski || drâfski*

Bilo-gora (i Bilogora) *Bìlogora, Prekogóra*
U narodnom govoru dolazi samo ime *Prekogóra* i izvedenice od njega.
Prekogórac || Prekogórec, Bilogórac || Bilogórec; Prekogórka, Bilogórka; prekogorski, bilogorski

Kalnik *Kâlnik*
Kâlničan; Kâlničanka; kâlnički, kâlničanski

Međimurje *Mežìmorje, Mežìmurje*
Mežìmorac || Mežìmorec; Mežìmorka || Mežìmórka; mežìmurski || mežìmorski.
U narodnom govoru dolazio je samo lik *Mežìmorje* i izvedenice od njega. U književnom kajkavskom jeziku postojala je riječ, apelativ *mežìmorje*, što znači „otok“; latinski se Međimurje zvalo *Insula* ‘otok’. Pučkom etimologijom, krivo, kad je nestala riječ, apelativ *mežìmorje*, povezano se ime pokrajine s imenom rijeke *Mura*, pa se umjesto pravilnoga *Međimurje* napravilo novo, krivo ime *Međimurje* (Lončarić 1995).

Zagreb *Zâgreb || Zâgreb*
Zâgrepčan || Zâgrepčan || Zâgrepčan, Zâgrepčan || Zâgrepčan || Zâgrepčan
Zâgrepčanka || Zâgrepčanka || Zâgrepčanka; zâgrebački || zâgrebački || zâgrebački

Bêč || Bêč
Béčan || Béčan; Béčanka || Béčanka; bêčki || bêčki, béčanski || béčanski

Srbija *Srbija*
Srbijánac || Srbijánec; Srbijánka; srbijanski

Bosna *Bòsna*
Bosánac || Bosánec; Bosánka; bòsanski

Hercegovina *Hèrcegovna || Èrcegovna*
Èrcegovac || Hèrcegovac /-ovca, Èrcegovac || Hèrcegovac /-ofca; Èrcegovka || Èrcegovka, Hèrcegovka || Hèrcegovka; èrcegovski || èrcegovski, èrcegovski || èrcegovski

Slovenija *Slovénija || Slovènija; Slovénac || Slovénec; Slovénka; slòvenski*
Za Slovence govorilo se i *Kránjci, jd. Kránjec; krânjski*.

Makedonija *Makedónija || Makedònija; Makedónac || Makedónec; Makedónka; makèdonski*

Crna Gora *Cřna Gòra || Góra* (zapadno od Koprivnice, prema Reki manja je šuma)
Cřna Gòra || Góra
Crnogórac || Crnogórec; Crnogórka; crnògorski

Austrija *Àustrija*
Austrijánac || Austrijánec; Austrijánka; àustrijski

Mađarska *Màžarska || Mâžarska*
Màžar || Mâžar; -árka, Mažarica; màžarski || màžarski

Njemačka *Njèmačka || Njèmačka*
Nijémac || Neímec; Njèmica || Nèmca || Nèmica; njèmački || nèmčački, nèimški (samo u nazivu *nèimška djetelna* ‚njemačka djetelina‘)

Amerika *Amèrika*
Amerikánac || Amerikánec; Amerikánka; amèrički || amèrički, amerikânski

New York *Nèvijork*

Literatura:

- API (i IPA) – *Alphabet Phonétique International*. 2015. *The Principles of the International Phonetic Association*. International Phonetic Association.
- BROZOVIĆ, DALIBOR. 1963. O rekonstrukciji predmigracionog mozaika hrvatskosrpskih dijalekata. *Filologija* 4. 45–55.
- BUDAK, NEVEN. 1994. *Prva stoljeća Hrvatske*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- FANCEV, FRANJO. 1907. Beiträge zur serbokroatischen Dialektologie: der kaj-Dialekt von Virje, mit Berücksichtigung der Dialekte Podravina's. *Archiv für slavische Philologie* 29. 305–389.
- FRANČIĆ, ANĐELA. 2003. Rečka mikrotoponimija. *Rasprave IHJJ* 1/29. 373–389.
- GOLDSTEIN, IVO. 1995. *Hrvatski rani srednji vijek*. Novi Liber – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta. Zagreb.
- IVIĆ, ALEKSA. 1926. *Migracije Srba u Slavoniju tokom 16., 17. i 18. stoljeća*. Srpska kraljevska akademija. Subotica.
- IVIĆ, PAVLE. 1958. *Die serbokroatischen Dialekte: Ihre Struktur und Entwicklung. Erster Band, Allgemeines und die štokavsche Dialektgruppe*. Mouton & co. 's-Gravenhage.
- IVŠIĆ, STJEPAN. 1936. Jezik Hrvata kajkavaca (s kartom). *Ljetopis JAZU* 48. 47–88.
- KAPOVIĆ, MATE. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika*. Matica hrvatska. Zagreb.
- KAŠIĆ, DUŠAN. 1967. *Srbi i pravoslavlje u Slavoniji i sjevernoj Hrvatskoj*. Savez udruženja pravoslavnih sveštenika SR Hrvatske. Zagreb.
- KAŠIĆ, JOVAN. 1963. O jekavskom govoru Velikog Grđevca. *ZFL* 6. 149–157.
- KLAIĆ, NADA. 1971. *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*. Školska knjiga. Zagreb.
- KRAJČOVIĆ, RUDOLF. 1974. *Slovenčina a slovanské jazyky I*. SPN. Bratislava.
- KRIVOŠIĆ, STJEPAN. 1983. Stanovništvo Podravine 1659.-1859. *Podravski zbornik* 83. 149–166.
- LISAC, JOSIP. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Golden Marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.
- LONČARIĆ, MIJO. 1978. Jagnjedovački govor (i karta). *HDZ* 4. 179–262.
- LONČARIĆ, MIJO. 1980./1981. Sjevernomoslavački kajkavski govori. *Rasprave Zavoda za jezik IFF* 6-7. 55–120.

- LONČARIĆ, MIJO. 1982. Prilog podjeli kajkavskoga narječja (s kartom narječja). *HDZ* 6. 237–246.
- LONČARIĆ, MIJO. 1985. Kalničko-bilogorska štokavština. *HDZ* 7/1. 133–150.
- LONČARIĆ, MIJO. 1986. Bilogorski kajkavski govori. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik* 12.
- LONČARIĆ, MIJO. 1990. Jezični odnosi u Podravini. *Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji*. Ur. Majnarić-Pandžić, Nives. Hrvatsko arheološko društvo. Zagreb. 181–191.
- LONČARIĆ, MIJO. 1995. Toponim Međimorje/Međimurje. *Studia Slavica Sava-riensia* 2. 15–22.
- LONČARIĆ, MIJO. 1996. *Kajkavsko narječje*. Školska knjiga. Zagreb.
- LONČARIĆ, MIJO. 1998. Jezični odnosi u donjoj Panoniji. *Zbornik Filozofičke fakulty Univerzity Komenského, Philologica XLV*. 145–153.
- LONČARIĆ, MIJO. 2007. Štokavsko-kajkavski odnos na kalničko-bilogorskom području. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 50. 459–472.
- LONČARIĆ, MIJO. 2009. Govor Koprivnice i Podravine nekad i danas. *Podravina* 15. 139–152.
- LONČARIĆ, MIJO. 2013. Reka (kod Koprivnice), obrađeni upitnik kajkavskoga govora za *Hrvatski jezični atlas*. (rpk., Institut za hrvatski jezici jezikoslovlje)
- MATASOVIĆ, RANKO. 2008. *Poredbeno povijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Matica hrvatska. Zagreb.
- MILIVOJEVIĆ, VLADIMIR. *Reka: povijest, priče, ljudi*. (monografija, rpk., pripremljeno za tisak)
- OKUKA, MILOŠ. 2008. *Srpski dijalekti*. SKD Prosvjeta. Zagreb.
- PAVIČIĆ, STJEPAN. 1994. *Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji*. Privlačica. Vinkovci. (Pretisak, priredili i prikazali E. Barić, M. Lončarić)
- PAVLEŠ, RANKO. 2001. *Koprivničko i Đurđevačko vlastelinstvo*. vlastita naklada. Koprivnica.
- PAVLEŠ, RANKO. 2013. *Podravina u srednjem vijeku*. Meridijani. Koprivnica.
- PETRIĆ, HRVOJE. 2005. *Koprivnica u 17. stoljeću: okoliš, demografske, društvene i gospodarske promjene u pograničnom gradu*. Meridijani. Samobor.
- PETRIĆ, HRVOJE. 2012. *Pogranična društva i okoliš. Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću*. Meridijani. Samobor – Zagreb.
- PETRIĆ, HRVOJE; ŠKILJAN, FILIP. 2017. *Iz povijesti Srba u Varaždinskoj županiji od prvih doseljavanja do današnjih dana*. Grafocentar. Zagreb.
- POPOVIĆ, IVAN. 1960. *Geschichte der serbokroatischen Sprache*. Harrassowitz. Wiesbaden.

- RAMOVŠ, FRAN. 1929. Slovenački jezik. *Narodna enciklopedija* IV. Zagreb. 129–208.
- REM, VLADIMIR. 1993. *Tko su šokci?* Privlačica. Vinkovci.
- REŠETAR, MILAN. 1907. *Der štokavische Dialekt*. Kaiserliche Akademie der Wissenschaften. Wien.
- STROHAL, RUDOLF. 1920. Dijalekti u današnjoj Bjelovarsko-križevačkoj županiji. *Nastavni Vjesnik* 28. 412–416.
- ŠEKLI, MATEJ. 2013. Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* 9. 3–53.
- Hrvatski mjesni rječnik*. 2016. Ur. Bašić-Kosić, Nataša. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb. (Istražio sam za *Rječnik* kajkavske i dio štokavskih govora Bilogore, Podravine te još neka manja područja i pojedina kajkavska mjesta.)

Review of Kajkavian and Štokavian idioms of Reka near Koprivnica

Abstract

People in Reka speak altogether three idioms of Kajkavian and Štokavian: one Kajkavian with three varieties and two Štokavian ones. Most Croats speak, or spoke, Kajkavian, while fewer speak the East-Bosnian Ijekavian-šćakavian dialect. Serbs speak the Neoštokavian Ijekavian („Neoštakavian”, the interrogative pronoun is *šta*) East-Herzegovinian dialect. I have reviewed the Kajkavian idiom in the monograph *Bilogorski kajkavski govori* (Kajkavian idioms of Bilogora), and the Štokavian ones in the article *Kalničko-bilogorska štokavština* (Štokavian idioms of Kalnik and Bilogora). Since the Kajkavian idiom is my native idiom, I undertook a research of it for the *Croatian language atlas* (point 37a). I make a hypothesis about a language in Podravina before migrations, I speak about how the village emerged and I present the main characteristics of the idioms. I draw parallels with the neighbouring idioms as well.

Ključne riječi: kajkavski, štokavski, hrvatska dijalektologija, Podravina, Reka

Keywords: Kajkavian, Štokavian, Croatian dialectology, Podravina, Reka